

TUSOR PÉTER

ZRÍNYI MIKLÓS ISMERETLEN LEVELE EGY GYLKOSSÁG ÜGYÉBEN

Gregoróczy György szredicskói kapitány élete és halála

Közismert tény, hogy Magyarország három részre szakadásának egyik következménye az általános közbiztonság hihetetlen mértékű megromlása volt. Ez az állapot a „hosszú” vagy „tizenötéves” törökelleni háború (1591–1606) után még tovább rosszabbodott.¹

Mégis, az a bűncselekmény, amelyről a horvát bán számolt be uralkodójának Csáktornyról, 1652. július 5-én, a korban is jókora feltűnést keltő eseménynek számított. A magyar–horvát nemesi társadalom normáit, a birtokszerzés és a zálogügyletek terén kialakult jogrendet durván felrúgó büntett, a gyilkos, s különösen az áldozat életútjának felelevenítése így érdekes feladatnak ígérkezik. Kiváltképp, hogy a gyilkosság történetét az áldozat feleségének „könnyekkel áztatott instanciá”-ja és annak kancelláriai kivonata mellett Zrínyi Miklós eddig lappangó levele őrizte meg az utókornak, hitelt érdemlő, tárgyilagos előadásban.²

Az alábbiakban Zrínyi írását vezérfonalul használva egy kései nyomozásra indulhatunk: feltérképezhetjük a gyilkos, még inkább az áldozat kapcsolatát, kapcsolatait, szemügyre vehetjük pályájukat, eközben a végvári élet mindennapjait. Azonosíthatjuk továbbá a büntett helyszínét, valószínűsíthetjük az indítékot, s bepillantást nyerhetünk a kor igazságszolgáltatásának buktatóiba. Az izgalmas, szinte egészében rekonstruálható történet nem csupán egy végvári katonai középkarrier felvázolására, hanem egy újabb Zrínyi-familiáris megismerésére nyújt alkalmat.

Az ügy következményeit szélesebb aspektusból tekintve, megtapasztalhatjuk az egyén és a (jelen esetben nemesi) közösség tradicionális kapcsolatának a mai,

¹ *Szakály Ferenc*: Parasztvármegyék a XVII. és XVIII. században. (Értekezések a történeti tudományok köréből 49.) Budapest, 1969. passim.

² Zrínyi levelének lelőhelye: Magyar Országos Levéltár. (MOL) Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL) Propositiones et Opiniones (A 33) Fasc. 16. ad No. 44. Anni 1652. fol. 269r–270v. (Átírását lásd a függelékben.) A gyilkosságról fennmaradt iratanyag további két darabja szintén itt található. Mellékletként még az áldozat özvegyének kérelme (Fasc. 16. ad No. 44. Anni 1652. fol. 267r–268v.), valamint a két felterjesztés kancelláriai kivonata rövid véleményezéssel. (Fasc. 16. No. 44. Anni 1652. fol. 265r–266v.)

Feltehetően tévedésből ugyancsak a 44. szám alá került két további, eddig ismeretlen Zrínyi-levél. Az 1654. január 18-án, Grácból, az Erdődy-lázadók lecsillapításáról írt sajátkezű misszist (Fasc. 16. ad No. 44. Anni 1652. fol. 273r-v.) már közöltem: Kiadatlan részletek gróf Zrínyi Miklós levelezéséből. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1996. 720–721. o. Az 1648. június 5-én, Varasdról a kassai templomok és iskolák kapcsán küldött opinio (Fasc. 16. No. 44. Anni 1652. fol. 271r–272v.) az ügyben megmaradt egyéb, másuttal található iratok kíséretében ugyancsak egy kisebb dolgozat kiindulópontjául szolgál.

gyakorlatilag már egyeduralkodó individualista felfogástól eltérő jellegét is. Az pedig, hogy az események voltaképpen egy vissza nem fizetett hitel következményeképp vettek egészen brutális fordulatot, a nemesi társadalom üzleti moráljának színvonalán túl a gazdasági lehetőségek beszűkülte voltát mutatja. Vagyis annak az újabb bizonyítéka, hogy a XVII. század első felének gazdasági fellendülését nem követte a szükséges intézményi háttér kialakulása, nem voltak bankok, és a gazdálkodáshoz, kereskedéshez szükséges tőke megszerzése, méginkább megforgatása nehéz és cseppet sem veszélytelen vállalkozás volt – akkoriban is.³

Az előzmények

Az egész történet, mint mondtuk, szokványos kölcsönügyletként indult. Talán még 1651 végén vagy már a következő esztendőben, egy bizonyos, csupán nemesi állását tekintve „Egregius” Petrichevich Ferenc, szlavónországi lakos egy nagyobb összeget – hogy pontosan mennyit, nem lehet tudni – kért kölcsön Gregoróczy (Greguróczy) Györgytől, a speciális jogállású báni határőrvidékhez tartozó szredicskói (szrediszki) végvár kapitányától.⁴ A megállapodásban óvadék fejében kikötötték, hogy amennyiben a kifizetés után Petrichevich nem akarja vagy nem tudja visszaadni a pénzt, a határidő lejártá után annak szlavóniai birtokai azonnal a kölcsönző Gregoróczy kapitány birtokába kerülnek.

Amint az efféle ügyleteknél gyakran megesik, Petrichevich nem tudta időben, sőt, Zrínyi megjegyzése szerint, egyáltalán nem is akarta adósságát visszafizetni. Gregoróczy várt még néhány hetet a terminus letelte után, majd fogta az adósleveleket, és a kötelezvény szerint neki járó javakat annak rendje és módja szerint, a lehető legtörvényesebb úton, szolgabíró jelenlétében saját részére lefoglaltatta. Az ügy mindennaposnak számított. A birtokait elvesztőnek bevett lehetősége lett volna arra, hogy az esetleges jogsértés elleni tiltakozását egy közeli, hiteleshelyi eljárást is folytató káptalannál, mondjuk a zágrábinál vagy a csázmainál írásba foglaltassa, s pert indítson a területileg illetékes vármegye ítélőszéke előtt.

Melyik birtokról lehet szó? Az özvegy kérvényében említett mellékletek, a zálogügylet iratai nincsenek meg, így a későbbi gyilkosság helyszínének behatárolása egyelőre lehetetlennek látszik. A Kulpa menti Szredicskó fekvéséből ítélve, ahol a kölcsönt adó Gregoróczy szolgált, leginkább Zágráb megye jöhet számításba. E feltevést megerősíti, hogy Petrichevich saját birtokai a Turopolje (Petrovina, Silakovina) és a Podgorje (szomszédvári birtokrész) vidékén terültek el, amint azt a Pucz János magyar kancelláriai és királyi táblai jegyzőnek 1659. június 4-én kiállított adománylevelben

³ A magyarországi hitelvékenység fajtáival, törvényi szabályozásával behatóan foglalkozik *Bakács István*: A magyar nagybirtokos családok hitelügyletei a XVII–XVIII. században. Budapest, 1965. Különösen 4–5., 10–11. o. A bankok hiányának jelentőségére l. *R. Várkonyi Ágnes*: Államhatalom és jobbágyság. In: *Uő.*: Magyarország keresztútjain. Budapest, 1978. 33–37. o.

⁴ Névváltozataira l. *Georg Heller*: Comitatus Zagabiensis. (Veröffentlichungen des Finnisch–Ungarisch Seminars an der Universität München. Serie A Band 11/2.) München, 1980. II. k. 124–125. o. Mai névalakja: Sredičko, a helység Károlyvárostól keletre, kb. 30 km-re található.

olvashatjuk. Ezt Pucz számára azután foglalták írásba a kancellárián, hogy a pénzt kölcsönbe kérő Petrichevich hűtlenség vétkébe esve, összes javait elveszítette.⁵

A tettes

Petrichevich Ferencet társadalmi háttere, iskolázottsága nem feltétlenül erre a sorsa predesztinálta. A Petrichevich család a horvát nemesség sorában régi, jómódú középbirtokosnak számított.⁶ Ferenc apja, György, már 1639 körül elhunyt. Anyja, Dominich Anna ezt követően férjhez ment Ráttkay Pálhoz, aki új feleségével együtt megkapta a még kiskorú Ferenc és húga, Erzsébet gyámságát, birtokaik igazgatásának kíséretében. Kérvényüket ez ügyben 1640 őszén küldték el III. Ferdinánd királyhoz.⁷ A mostohaapja megfelelően gondoskodott nevelt fia taníttatásáról, akit nyolc évvel később, 1648. február 14-én, már a horvátok által előszeretettel látogatott grazi universitáson találunk, ahol a logikai kurzusra iratkozott be.⁸

Az egyetemről visszatérve Petrichevich nem vállalt közhivatalt, a katonai pálya sem vonzhatta. Miután kézhez kapta birtokait, azok gyarapításához fogott, valamint üzleti vállalkozásokba (mint például posztókereskedés)⁹ kezdett. Felesége Keglevich Katalin, Keglevich Miklós ónodi kapitány és tornai főispán lánya lett.¹⁰ Esküvőjüket 1651. november 13-án tartották.¹¹ Házassága révén Petrichevich így az egyik legtekintélyesebb, magyarországi ággal is rendelkező horvát családdal került rokonságba. Egy gyermekük született, Borbála.¹²

Petrichevich a gazdálkodáshoz mindjárt azzal kezdett hozzá, hogy húga gyámjának tekintve önmagát, megkísérelte kismizmizni testvérét birtokaiból. Annak törvényes gyámságát és érdekeinek védelmét azonban Orsich Mátyás és Gotthal Miklós (Petrichevich Ferenc és Erzsébet idősebb nővérének, Zsuzsannának férje) kapták meg. Ők csak hosszas pereskedés folyamán érték el, hogy végül a báni ítélőszék iudiciuma alapján Zrínyi Miklós kötelezte Petrichevichet a bitorolt javak átadására, a jövedelemkiesés és az okozott károk azonnali megtérítésére.

A határozat királyi megerősítése 1652. május 5-én kelt Bécsben. Eszerint Petrichevich nem sokkal gyilkossága elkövetése előtt értesülhetett az őt anyagilag súlyosan

⁵ MOL MKL Libri Regii (A 57) vol. 12. fol. 278–279.

⁶ Petrichevich Péter és öccse János 1562-ben kötöttek egyezséget egymással és osztották fel birtokaikat a zágrábi káptalan előtt, véget vetve a hosszas háborúskodásnak. Újabb családi osztozkodásról történik említés 1600-ban, amikor Petrichevich Kristóf egyezett ki rokonaival. MOL Magyar Kincstári Levéltárak Magyar Kamara Archivuma (MKA) Collectio Kukuljevichiana (E 201) Fasc. 6. No. 30.; Fasc. 2. No. 77.

⁷ MOL MKL A 33 Fasc. 4. No. 255. Proposita 22. Sept. Anni 1640.; MOL MKL Conceptus Expeditionum (A 35) No. 183. Anni 1652.

⁸ A beiratkozás dátumára: *Andritsch, Johann*: Die Matrikeln der Universität Graz 1630–1662. (Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz Band 6/2.) Graz, 1980. 70. o. A logika elkezdésére: *Fancev, Franjo*: Tragovina hrvatske kajkavske poezije 16 vijeka – Hravatski daci gradackoga sveucilista god. 1586–1829. In: Ljetopis Jugoslavenske Akademije Znanosti i umjetnosti 48. (1934–1935) Zagreb, 1936. 179. o.

⁹ MOL MKA E 201 Fasc. 1. No. 235.

¹⁰ *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. V. k. Pest, 1859. 153. o.

¹¹ *Deák Farkas*: Keglevich Péter naplója. Magyar Történelmi Tár 13. (1867) 246. o.

¹² MOL MKL A 57 vol. 12. fol. 222–223.

érintő per végeleges elvesztéséről.¹³ Könnyen lehet tehát, hogy a Gregoróczytól kölcsönként összeg visszafizetésében az ítélet nyomán keletkezett pénzügyi nehézségei akadályozták meg. A fizetéseképtelenség Petrichevich számára a zálogba lekött, régi családi birtok nem várt elvesztését helyezte kilátásba. Ez ellen pedig tenni kellett valamit.

Az áldozat

Az egyetemet járt, de kizárólag a mindenáron való birtokszerzéssel foglalkozó fiatal horvát középnemesnél sokkal változatosabb az áldozat életútja. Ennek főbb állomásait egy, rövid önéletrajzát is tartalmazó kérvénye alapján követhetjük nyomon.¹⁴

Gregoróczy György, saját elmondása szerint katonai erényeiről hírneves őseinek nyomába lépve választotta a hadi mesterséget.¹⁵ Semmiképpen sem túloz, hiszen, ha valószínűleg nem is egyenes ági, de mindenképpen felmenői között találjuk Gregoróczy Vincét, aki a győri vár vicekaptánya volt a 16. század második felében.¹⁶ Szüleiről, Gregoróczy Ferencről és Bukovachy Katalinról nevükön kívül csak annyit tudunk biztosan, hogy 1633-ban, Szent László ünnepén vették zálogba 1160 forint ellenében a varasdi zadravci birtokot a Patachichoktól, akikkel az apa már 1611-ben bonyolított le birtokügyletet.¹⁷ A szülők 1648-ban már nem voltak az élők sorában.¹⁸ Felesége, mint láthattuk, Zabóky Éva, Voichovich Boldizsár özvegye lett. Lakodalmukat 1647. január

¹³ MOL MKL A 35. No. 183. Anni 1652. A fogalmazvány előzményként ismerteti az anya, Domitrich Anna, mint gyám és az idősebb lány, Zsuzsanna között történt birtokmegosztást is. (Az első, felnőttkort megért gyerek, Anna, már korábban meghalt.) Az apa, Petrichevich György után megmaradt javakat tételesen felsorolja: összesen huszonhét birtokot és birtokrészt említ név szerint is. Ezek javarészt Zágráb megyeiiek, csupán a „Czerye-Neboisze”-i kúria és részirtok található Varasd megyében.

¹⁴ Lelőhelye: MOL MKL Transylvania et Hungarica (A 97) 7. tétel. III. Ferdinánd király iratai. 7. cs. fol. 265r-v.

¹⁵ „...Ego Progenitorum meorum praeclaris Virtutum militarium Vestigiis insistent...” Uo. fol. 265r. (A latin szövegű idézeteknél az ún. humanista helyesírás szabályait követtem, azonban a névszóknál a nagy kezdőbetűt általában megtartottam, a személy- és helyneveket betűhíven közlöm.)

¹⁶ Hogy egy és ugyanazon családról van szó, azt a névegyezésen kívül címerük hasonlósága is mutatja. Míg Vince címerpajzsán csupán egy ágon ülő madár látható, addig Györgyén eme szív-pajzsként elhelyezett motívum mellett haránt már egy-egy oroszlán illetve két-két kör- (talán virág-)motívum található. Ez utóbbi címert, miként a Zrínyiekét is, „két foszlány” övezi, és egy sisakból ágaskodó sas koronázza. Gregoróczy Vince pecsétje többek között Nádasdy Tamáshoz, Győrből, 1558 december 23-án, és Batthyány Boldizsárhoz ugyanonnan, 1587. május 18-án írt levelein, Györgyé pedig Batthyány Ádámhoz intézett jelentésén található meg. MOL MKA Archivum Familiae Nádasdy (E 185) Missiles No. 12608.; MOL Batthyány család levéltára. Missiles (P 1314) No. 16774., illetve No. 16747–16773.

¹⁷ MOL MKL A 35 No. 462. Anni 1651.; MOL MKA E 201 Fasc. 1. No. 9. Talán hősinknek nagyapja és a győri alkapitány fivére lehetett az a Gregoróczy Ferenc, akit Miksa király 1569. június 25-i, Bécsben kelt oklevele említ: MOL A 35 No. 994. Annorum 1550–1594. Mindemmel a felmenők közül még Gregoróczy János ismert, aki György kapitány feleségének ösével, Zabóky Jánossal együtt varasdi szolgabíróként tűnik fel 1582-ben. Az a Gregoróczy Péter, akinek felesége Balassa Barbara volt, Vincétől, a már említett és ismert győri alkapitánytól származott. MOL MKA E 201 Fasc. 7. No. 49.; MOL MKL A 35 No. 132., 681. Annorum 1613–1615., No. 151. Anni 1620. Lehetséges, hogy Gregoróczy apja az a Ferenc, aki mint Varasd megyei birtokos bukkan elő 1611-ben. MOL MKA E 201 Fasc. 1. No 9.

¹⁸ MOL P 1314 No. 16772.

20-án, Zenbicán ülték.¹⁹ Gyermekük: Katalin és Péter 1668-ban egyeztek meg 1500 forint fejében, néhai atyjuk Varasd megyében fekvő Cerje–Nebojse-i birtokáról.²⁰

Gregoróczy György iskolázottságáról nem kerültek elő adatok. Mint Batthyány Ádámnak küldött levelei mutatják, mind írni, mind magyarul jól tudhatott. Az, hogy az uralkodónak címzett kérvénye, amelyből főbb életrajzi adatait vehetjük, felesége felterjesztéséhez hasonlóan nélkülözi a sajátkezű aláírást, csupán a *Supplex Libellus*, vagyis a kérvény műfaji sajátja a korban, miként – sajnos – a datálás hiánya is.²¹ Egy rövid, sajátkezű latin tanúsítványa ha egyetemjárást nem is, de némi elmélyültebb tanulmányokat enged sejtteni.²²

Egerszegi vicekapitány

Gregoróczy harci tapasztalatait nem csupán a török elleni harcokban szerezte. Számos horvát társával egyetemben megjárta a harmincéves háború nyugati csataterit is. Mint írja, már a birodalmi háború alatt kapitányi tisztig vitte.²³ Horvátországba való visszatérte után, 1639 körül²⁴ Draskovich János horvát bán szolgálatába állt. Kapitányi tisztségét megtartva a Kulpa-menti végvidékhez tartozó pokupszkói végvárba vezényelt báni gyalogosok és lovasság parancsnoka lett.²⁵ 1642. március 24-én már biztosan Magyarországon találjuk,²⁶ ahol a Kanizsával szembeni végek kulcsfontosságának számító egerszegi vár alkaptányává lépett elő a Dunán-inneni részek főkapitányának, Batthyány Áadámnak alárendeltjeként.²⁷ Elképzelhető, hogy ő az a tiszt, akit Keglevich Péter 1641 decemberében Varasdról maga előtt Zalaegerszegre küldött, és egyúttal Batthyány figyelmébe ajánlott. Ebben az esetben valószínűsíthetjük, hogy Gregoróczy a horvát és a nyugati hadszínteret ugyancsak megjárta, egerszegi kapitányi és vicegenerálisti tiszttel 1641. július 7-én elfoglaló Keglevich révén került új hivatalába.²⁸ Gregoróczy e

¹⁹ *Deák* 245. o.

²⁰ A szeptember 12-én kelt oklevél eredetije: MOL MKA E 201 Fasc. 3. No. 58.

²¹ Csúpn egy beszédes példa: Zrínyi Miklós és Péter kérvénye Medvevár és Rakonok ügyében. Österreichisches Saatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Ungarische Akten Miscellanea (Akten, Pläne für die Millenniumsausstellung – Károlyi Árpád gyűjteménye) Fasc. 424. Konv. 3. fol. 3r–4v. A magyarországi íráskultúrára lásd *Tóth István György*: Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. Budapest, 1996.

²² MOL MKA E 201 Fasc. 1. No. 235.

²³ „...In Bello Maiestatis Vestrae Sacratissimae Imperiali Capitaneatus officium gerens...” MOL MKL A 97 7. cs. fol. 265r.

²⁴ MOL MKL A 35 No. 429. Anni 1649.

²⁵ „...in Confinio Sacratissimae Maiestatis Vestrae Colapiano Regni Sclauoniae certorum equitum et Peditum Banalium in Praesidio Pokupszký sub moderno scilicet Excellentissimo et Illustrissimo Comite Regni Hungariae Palatino, antea Bano, itidem Capitaneus existens...” MOL MKL A 97 7. cs. fol. 265r. Pokupszói (mai nevén: Pokupsko) Sziszektól keletre, kb. 30 km-re fekszik. Vö. *Heller* 66–67. o.

²⁶ Első fennmaradt levelének dátuma Egerszegről, Batthyány Áadámnak. MOL P 1314 No. 16747.

²⁷ „...In Praesidio Egerszegh, sub Illustrissimo Domino Comite Adamo de Batthjan, etc., alias partium Cisdanubianarum Generali, Vice Capitaneatus officio fungens...” MOL MKL A 97 7. cs. fol. 265r.

²⁸ Keglevich Péter Batthyány Áadámnak. Varasd, 1641. december 10. MOL P 1314 No. 24754.; *Deák* 241–244. o. Az egerszegi vár monográfiája szintén 1641-re teszi szolgálata kezdetét. *Müller Veronika*: Az egerszegi vár a XVII. században. (Zalaegerszegi Füzetek 2.) Zalaegerszeg, 1976. 26. o.

tisztségeiben „amennyire ideje és lehetőségi” engedték, hűségesen és álhatalatosan szolgált, sőt vérét is ontotta.²⁹

A zalaegerszegi működésének hat évéből fennmaradt, Batthyány Ádámmal írt magyar nyelvű levelei elsősorban mint Gregoróczy tevékenységét és egyéniségét megvilágító források keltik fel érdeklődésünket.³⁰ Ez nem jelenti azt, hogy – ha dióhéjban is – nem tárnak eléink élvezhető és reális képet egy fontos végvidéki erősség mindennapjairól, hírszerzési és védelmi rendszeréről a XVII. század derekán – sőt. Ám ezt számos egyéb kútfő is megteszi időszakunkból, különösen az egerszegi végvár esetében.³¹ Gregoróczy levelei ehelyütt csupán abból a szemszögből érdekesek számunkra, hogy egy nyugati haditapasztalatokkal rendelkező, a horvát és magyar végvidéken egyaránt szolgálatot teljesítő horvát származású tiszt magyarországi szolgálata során milyen problémákkal szembesült, miféle feladatokat és hogyan oldott meg. Egyszóval milyen katona volt Gregoróczy, és milyen volt felelős beosztásban ténykedő katonának lenni a magyar romlás századának közepén a török közvetlen szomszédságában. Közben pedig arra is magyarázatot nyerhetünk, életének utolsó napján miért feledkezhetett meg a legegységibb óvatosság szabályairól? Az első látásra hosszabb kitérővel talán így nem is távolodunk olyan messzire történetünkől.

Gregoróczy mint vicekapitány jószerivel csupán akkor lépett közvetlen érintkezésbe generálisával, Batthyány Ádámmal, ha közvetlen felettese, Keglevich Péter egerszegi kapitány (dunántúli vicegenerálisi minőségében Batthyány helyettese) nem tartózkodott állomáshelyén. Ez teljesen nyilvánvaló, részint Gregoróczy „ura” távollétére történő utalásaiból, s abból a tényből, hogy amikor beosztottja Batthyányhoz fordult, Keglevich saját írásait szinte sosem Egerszegről keletkezte. Egy esetben Keglevich maga írja Batthyánynak, hogy a pölöskei végházból azért küldték a jelentést Gregoróczynak, mert azt hitték, hogy ő, mármint Keglevich, nem tartózkodik várában.³² Vagyis, másként fogalmazva, Gregoróczy levelének dátumai azt mutatják meg, milyen időszakban irányíthatta ő maga, személyesen a Kanizsával szemközti végek életét, mikor futottak az ő kezében össze a Kanizsát figyelő hírszerzés láncai.³³ Az évenkénti két-három hónap nemcsak Gregoróczy parancsnoklásának időtartamát mutatja, hanem azt is, hogy

²⁹ „...pro temporis ac possibilitatis meae ratione, fideliter et constanter, etiam Sanguine effuso inservivi.” MOL MKL A 97 7. cs. fol. 265r.

³⁰ MOL P 1314 No. 16747–16773. A minden esetben Zalaegerszegről, Batthyány Ádámmal címzett levelek évenkénti megoszlása a következő: 1642-ből 4, 1643-ból 4, 1644-ből 6, 1645-ből 2, 1646-ból 3, 1647-ből 6, 1648-ból 2 darab.

³¹ Ilyen például Keglevich Péter kapitány és vicegenerális, és Kerpachich István (Gregoróczy régi katonatársa, beosztottja, majd utóda) több száz irata (MOL P 1314 No. 24738–25202., 25681–26183.), valamint a környező végházak tisztjeinek levelei. Lásd többek között Bessenyei István (Uo. No. 6264–6585.), Eördögh István (No. 11245–11428.), Szarka Lajos (No. 46082–46118.), Szecsődi István (No. 46553–46671.), Sibrik István (No. 43074–43179.) jelentéseit. Mindemellett az egerszegi végvár történetét már — ha nem is a teljesség igényével — feldolgozta a szakirodalom. Vö. Müller: i. m.

³² Zalaegerszeg, 1644. január 15. éjjel egy óraker. MOL P 1314 No. 24802.

³³ Vagyis 1642-ben március második fele, július, november–december; 1643: március, szeptember; 1644: január, május–június–július; 1645: április, július; 1646: február, július; 1647: augusztus; 1648: február–március.

némileg indokolt volt 1649-ben a zalai rendek panasza Keglevich ellen, hogy tudniillik „úkegyelme untalan Egerszezen nem lakhatik”.³⁴

Jelentéseiben Gregoróczy híreket továbbít, a kapott parancs végrehajtásáról, ritkábban ennek sikertelenségéről számol be. Gyakran (további) utasítást sürget. Olykor egyáltalán nem tudja mit tegyen, nem meri vállalni az önálló döntés következményeit, illetve bizonytalan, hogy helyesen járt-e el. Mindezt az esetek többségében természetesen a szemközti ellenséges végvárral, Kanizsával kapcsolatban teszi. Az egerszegi királyi vár vezetése Kanizsára vonatkozó értesüléseit rendszerint Eördögh István pölöskei hadnagytól – akinek leveleit Gregoróczy rendszeresen Körmendre küldte³⁵ –, a kanizsai polgároktól és elszökött renegátoktól szerezte.³⁶

Beszámolóiban a központi helyet a töröknek Zalaegerszeg ellen való készülődései foglalják el. 1644. június 9-én a következőket írja Batthyáynak: „Ezen órában érkezék két bizonyos polgár Kanisarul, akik azt beszélék, hogy az török szántalan sok, aki Kanisara föl gyülekezett, és hogy többet is várnak. Azt értették, hogy az a szándékjok, hogy Egerszeget kétfelől üssék meg”, vagy esetleg Szlavóniába törnek be ismét rabolni, ahol az előző évben is voltak. Gregoróczy javaslatot is tesz a megfelelő óvintézkedésre: „mindazonáltal az ő szándékjokot mi nem tudjuk, ha Nagyságod kegyelmes jó akarátja volna az Körmendiekkel egyet értvén lennének készen és az Úr Isten talán meg szégyenéntené egyszer őket.”³⁷ Három évvel később, 1647. augusztus 14-én hasonló jelentést küld. A helyzetet még veszélyesebbnek látja, mivel a kanizsai pasa a nagyvezértől kért engedélyt rajtaütésre, s még Pécsről is nagy készülődést jelentettek neki. A terv szerint a gyülekezés titokban, Szigetváron lenne. Kanizsán – miközben Egerszeget emlegetik – már előkészítették a falak megmászására alkalmas létrákat, valamint egy, a kapu berobbantására alkalmas petárdát is. Gregoróczy száz embert kér erősítésül, és javasolja Batthyáynak, hogy csapataival szálljon a Rábához. Ennek már a híre is elrettentő hatással lenne, és ha a helyzet úgy kívánná, gyorsan tudna reagálni.³⁸ Félelme annál inkább megalapozott volt, mivel a megelőző napra virradó éjszaka a törökök húsz-huszonöt lóval felderítést hajtottak végre, valószínűleg az őrség legeltetésen lévő lovait keresték. Ennek valamint a Kanizsáról érkezett híreknek a hatására a vár kapuját és a „sorompókat” védő templomban minden fontosabb helyre húsz-húsz gyalogost rendelt.³⁹ A következő év március 5-én egy kanizsai

³⁴ Zrínyi Miklós Batthyány Ádámhoz. Csáktornya, 1649. január 23. Zrínyi Miklós összes művei. 2. k. Levelek. Szerk. *Klaniczay Tibor–Csapody Csaba*. Budapest, 1958. 103. o. Keglevich négy nappal később szenvedélyes szavakkal tiltakozott Batthyáynál, mondván, ha 25 egerszegi kapitányságot és megannyi vicegenerálisságot adnának is neki, el nem vállalná, ha feleségét, gyermekeit és jószágát meg nem tekinthetné. MOL P 1314 No. 24954.

³⁵ Eördögh számos jelentése – amelyeket a mutató névénel külön nem említ – magától értetődően nem Gregoróczy, hanem az ügyeket rendszerint vivő Keglevich leveleinek mellékleteként maradt fenn a Batthyányak levéltárában.

³⁶ 1642. november 27. MOL P 1314 No. 16749.; 1642. december 1. uo. No. 16750.; 1644. január 20. uo. 16755.; 1644. július 9. uo. No. 16759.; 1647. augusztus 9. uo. No. 16766., 16771.; 1647. augusztus 20. uo. No. 16769.

³⁷ MOL P 1314 No. 16759. (Tekintettel a gyakori szövegközi előfordulásra, s arra, hogy viszonylag késői szövegekről van szó, a könnyebb érthetőség végett a magyar nyelvű idézetek helyesírását a maihoz közelítettem. Az alkalmazott szempontokra lásd *Hanuy Ferenc: Pázmány Péter összegyűjtött levelei*. I. k. Budapest, 1910. XVI–XVII. o.)

³⁸ MOL P 1314 No. 16768.

³⁹ MOL P 1314 No. 16767.

rab üzent neki Molnár Pál polgár útján, hogy valamire készülnek a törökök, mert már három napja folyamatosan tanácskoznak. Gregoróczy a hír ellenőrzésére egy „pribéket”, vagyis egy renegátot küldött be kémkedni, aki miatt aggódik: netán a készülődés miatt nem engedik ki. Most csak arra kéri a főkapitányt, intse fokozott éberségre a végházakat, mint ahogy már ő is írt nekik.⁴⁰ Arról, hogy a török mennyire tart őtőlük, egyszer tesz említést. Eszerint a törökök a „furkói szentegyháznál” háromszáz lovas tartanak készenlétben „reggeltől fogva usona koráig”, és még a marháikat sem merik istállóikból legelőre hajtani.⁴¹ Bár nem közvetlenül az egerszegi őrseget érintette a dolog, Gregoróczy mégis figyelmezteti Batthyányt 1644. június 6-án a török készülődésére, mivel a légrádiak elhajtották a kanizsai alajbég juhait, és az egybegyűjtötte a környező török várak, köztük a segesdinek és berzenceinek agáit, és addig együtt is tartja őket, amíg birkái helyett egy-egy ökröt nem kap cserébe. Valószínűsíti, hogy a készülő (körmendi?) vásárt fogják megütni, esetleg a kereskedők elé mehetnek. Ő katonáival vigyázni fogja a zalai átkelőket, de a körmendieket is fokozott éberségre inti.⁴²

A vicekapitány több esetben a töröknek már bekövetkezett, igaz, kisebb rajtaütéséről ad számot. 1647 augusztusában például „a Kanizay törökök feles gyalogokkal és lovasokkal, hajókat is vivén magokkal az Murara mentek volt” – írja, de különösebb kárt nem okoztak.⁴³ Sokkal komolyabb következményekkel járhatott volna 1643 karácsonya előtti akciójuk. December 24-én, éjjel egy órakor mintegy háromszáz lovas a Vas megyei Telekesről, Kocsádföldről és Péterfáról száz rabot vitt magával. Gregoróczy majdnem kísérletet tett kiszabadításukra, sajnálta is a kihagyott lehetőséget, de vissza kellett fordulnia, mivel azt a hírt kapta, hogy a zalaegerszegi szőlők alatt ezer török lovas és számtalan gyalogos áll lesben.⁴⁴ A klasszikus cselvetés, amely sikere esetén talán még az egerszegi végvár elestét eredményezhette volna, így meghiúsult. A magyar végvári katonaság már nem követett el olyan szarvashibát, mint tette azt Győrnél, 1577-ben.⁴⁵

Olykor az egerszegi őrség azt sem tudta megakadályozni, hogy az ellenség be ne törjön a városba. Az 1646. július 16-án, éjszaka történt eseményhez, amikor is a törökök egészen a vár sorompójáig jöttek, és egyiküket, valamint egy lovat az őrszemeknek sikerült meglőniük, két érdekesség is fűződik. Gregoróczy erre az attackra hivatkozva utasítja vissza Batthyány kérését (ez egyetlen ismert, kvázi parancsmegtagadása), hogy húsz hajdút adjon „Kányavár alá, orozni”, sőt ő maga kér segítséget, mert a török egy-két héten belül támadni fog, és katonái – aratás ideje lévén – mind egy szálig a földeken vesznek el a termés védelmében. Ez pedig létszükséglet, hiszen a kenyér már fogytán van. A bástyákra alig húsz-harminc ember jut. Ő gondoskodott megfelelő helyről a

⁴⁰ MOL P 1314 No. 16773. Ez Gregoróczy utolsó fennmaradt, Egerszegről írt jelentése.

⁴¹ Levele 1644. június 6-ról. MOL P 1314 No. 16758.

⁴² MOL P 1314 No. 16757.

⁴³ Levele 1647. augusztus 22-ről. MOL P 1314 No. 16771.

⁴⁴ MOL P 1314 No. 16754. A vár monográfusa az általa ungyancsak mozgalmassnak ítélt 40-es években három török támadásról tud, 1643, 1644 és 1646-ból. Müller 14, 16, 17. o. R. Várkonyi Ágnes kéziratomban olvasása után arra hívta fel a figyelmet, hogy a török mozgólódásait 1645 után a velencei-török (kandiai) háború összefüggésében magyarázhatjuk.

⁴⁵ *Gecsényi Lajos: A végvári harcok taktikája. (Török lesvetés Győr alatt 1577-ben.)* In: *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére.* Szerk. *Draskóczy István.* Budapest, 1994. 165–175. o.

segítségül jövő lovasok számára, ahol lesz víz és fű is az állatok számára, sorolta elő érveit.⁴⁶ Ugyancsak ez a támadás váltotta ki következő bonyodalmat az őrség és az egerszegi polgárok között. De adjuk át a szót magának a vicekapitánynak, mi is történt valójában: „...akartam Nagyságodnak megjelteni, hogy mindőn (!) a törökök az ő Felsége szolgálait városon által üzték volna, két szegény (!) legin egy városbéli polgár házában az török előtt szaladni akarván, s az polgár, az ő Fölsége szolgálai előtt házját bézárta, azt mondván ide bizony nem jüttök, hanem takarodjatok innend. Kit mindjáraست hogy megérttettem, megfogattam, s osztán kezességen ki bocsátottam addig, méglen Nagyságodtul választom lenne, mit kellene véle cselekedni. Nagyságodtul azért ordinantiot (!) várok micsodás büntetést érdemeli az polgár.”⁴⁷ Az esetben, tekintettel rendkívüli voltára, minden bizonnyal nem a katonai joghatóságnak a mezővárosok lakosságára való kiterjesztését kell látnunk.

Szintén a városi polgársággal kapcsolatos az az ügy, amelyről 1644. július 23-án számolt be felettesének. Mint a katonai fegyelem megóvása végett tett intézkedéssel, amely egyúttal jól mutatja Gregoróczy katonai mentalitását, ismereteit, egyszerre parancsnoki és beosztotti kvalitásait, ezzel is érdemes részleteiben megismerni: „Nagyságodat, mint kegyelmes Uramat ilyen dologrul költék megtalálnom – írja a vicekapitány – az elmúlt napokban itt való Egerszeoghi városon lakozó két értékes polgár emberek, Vás János és Benay Pál nevők, összeveszván az több polgár társokkal jütnenek be hozzám magok szabad jó akarajtok szerént, senki reá nem erőltetvén őket, hogy be vegyem őket katonaságra az ő Felsége szolgálatjára, kire nézve minthogy sok héjok vagyon a katonáknak, örömet befogadtam őket, azonban egynéhány nap múlván megbánván cselekedeteket, vissza akartak mászni az ő Felsége szolgálatjárul, én csak oly könnyen nem akartam abban hagyni a dolgot, hanem be hozatván őket, vasban verettem és mast is fogva tartom, mely dolog püspök uram ő Nagysága⁴⁸ Simegi tiztartójának is hírével esvén, azt izente nekem emberséges ember által, hogy ha (ügymond) emberséges ember léssen a tót hadnagy, (ti. Gregoróczy) bizony meg tanétja őket, mint kölj katonákká lenni és abból ismét vissza mászni”, ezért fogva tartotta őket. Mivel emiatt Batthy-ánynál be akarják panaszolni, kéri, hogy olyan választ adjon nekik, „akiből mássak is vehessenek példát, min kölj az ő Felsége szolgálatjával tréfálódni, mert ha az oly könnyen megengedtetik nekik, ezeken mások is példát vévén, csak játszani fognak az tiztviselőkkkel, mert ha, kegyelmes Uram, én jártam volna utánnak, más dolog volna, de ők jöttek be hozzám szabad jó akarajtok szerént, kénálván magokat az ő Felsége szolgálatjára.” Mindazonáltal Batthyány parancsához fogja tartani magát, de ismételen leszögezi, ha engednek nekik, „sok léssen, kik ezeknek példájokkal élnek”.

⁴⁶ Levele július 17-ről. MOL P 1314 No. 16765.

⁴⁷ Levele július 16-ről. MOL P 1314 No. 16764. Az egerszegi polgárok jogállására I. *Rúzsás Lajos*: A dunántúli védelmi vonal és a parasztpolgári fejlődés a XVI–XVII. században. *Értekezések 1967–1968*. Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézete. Budapest, 1968. 229. o. (Klny.)

⁴⁸ Gregoróczy Bosnyák István kancellárra gondolhatott, aki 1642. november 21-től állt a veszprémi egyházmegye élén, azonban már 1644. június 24-én a nyitrai püspöki székre helyezte át III. Ferdinánd. MOL MKA Collationes Ecclesiasticae (E 229) vol. 1. fol. 450–451., 470–471. Az egyházmegye egészen augusztus 7-ig, Szelephényi kinevezéséig üresedésben volt. Uo. fol. 471–472.; *Juhász Kálmán*: A csanádi püspökség története (1608–1699). (Csanádvármegyei Könyvtár 29.) Makó, 1936. 39. o.

Gregoróczy, mint vicekapitány, saját hatáskörében jogosan járt el.⁴⁹ A főkapitányi jogértelmezés kérését a foglyok fellebbezése mellett az eset precedens nélküli volta indokolhatta. Más esetben egy katonája, a martonfalvi Pál Kovács javára kéri Batthyáynak, mint generálisnak állásfoglalását. Emberét egykori földesura akarta újból jobbágyosorba kényszeríteni.⁵⁰

Vicekapitányként nehézségei nemcsak a városi polgárokkal, vagy az újoncokkal adódtak. Generálisa parancsára már egerszegi szolgálatának kezdetén lótolvaj, illetve egyéb, ismeretlen kihágást elkövető katonákat (Szentpáli Miklóst, Bíró Gergelyt) kellett vasba veretnie. A kollégájának, Törjék Miklósnak hadnagysága alá tartozó vétkeseket nem sikerült elfogatnia, azok – Gregoróczy szerint – közvetlen előjárójuk segítségével „elbujdostak”.⁵¹ Az eset arra utal, a horvátországi állomáshelyét magyarországra cserélő tisztet új beosztásában a már korábban ott szolgáló tisztek nem fogadhatták egyöntetű lelkesedéssel, parancsnoki tekintélyét fokozatosan kellett megteremtenie. Ebben az esetben még a távollévő Keglevichnek kellett közbelépnie.⁵² A környező kisebb végházak parancsnokaira szintén panaszt emel a fegyelem dolgában: „Ami kapitány uraim dolgát illeti sem Szarka uram, sem Sibrik uram, sem Szeczödi uram, ítélem Suastich uram is nincsenek helben, nem tudok ha Nagyságod engedelmébül vagyon, valamikor akarnak csak fölkelnek s elmennek az ő Fölsége végházából.”⁵³ Ugyancsak megjelenti, hogy a vár „seregdeákja” immár fél éve Bécsben lakik.⁵⁴ A kiskomári kapitánnyal, Bessenyeivel csak kisebb problémája akad, tudniillik, hogy az Batthyáynak szóló leveleit továbbítás végett mindig Egerszegre küldi be, pedig közvetlenül is fordulhatna főkapitányához.⁵⁵ Ugyanakkor Franchich Gáspár körmendi kapitánnyal jól együtt tud működni.⁵⁶ Legkomolyabb kifogásai mindazáltal az egerszegi németekkel, különösen pedig kapitányukkal szemben merültek fel, aki oda vezényelte át a zalavári német őrséget, és más várakból ugyanezt akarja tenni, jóllehet már minden házba két-három németet szállásoltak be.⁵⁷ Ezenkívül „az vitézlő renddel penig tizteletlenül bánnak, kiváltképpen az kapitán ű Fölsége százló (!) tartóját, Tot Bálint nevöt rútul szidalmazta, házára ment, rú szitokkal illette, mellé vévén muskotérosait házokra megyen és úgy fenegeti űket és szidja, tegnapi napon sereg deák házára reá küldött százló tartóját muskotérosokkal együtt, az ajtaját megállották, az ű Fölsége kapuját fölhúzatta. Ilyen mód nélkül való hatalmasságokat cselekeszik, Nagyságodat mint kegyelmes Uramat kérem, Nagyságodat találjon módot felölö, parancsoljon Nagyságodat mit köll vele cselekednünk, mert türhetetlen dolog rajtunk

⁴⁹ A végvárakbani ítélkezésre, seregbíró hiányában a kapitány vagy annak vicéje volt jogosult. Vö. *Pálffy Géza*: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995. 133. o.

⁵⁰ Levele 1643. március 30-ról. MOL P 1314 No 16752.

⁵¹ Levelei 1642. december 1-ről, majd a következő év március 20-ról. MOL P 1314 No. 16750., 16752.

⁵² Levele Batthyány Ádámmal. Lobor, 1643. július 16. MOL P 1314 No. 24791.

⁵³ Levele 1644. június 6-ról. MOL P 1314 No. 16758.

⁵⁴ Levele 1647. augusztus 22-ről. MOL P 1314 No. 16771.

⁵⁵ Levele 1643. december 24.-ről. MOL P 1314 No. 16754.

⁵⁶ Levele 1644. július 9-ről. MOL P 1314 No. 16759.

⁵⁷ A német katonák városi beszállásolása Győrben is komoly gondokat okozott. Vö. *Gecsényi Lajos*: Katonák és polgárok a győri végvárban a XVI–XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 31. (1984) 672–673. o.

való cselekedeti. Nagyságodtul, mint kegyelmes Uramtul válazt várok, mihez akomodáljam magamat.”⁵⁸

Talán ezt az elbeszélésben említett német zászlótartót nem engedte fel korábban egy kihágása miatt Bécsbe.⁵⁹ A kiskomári alkapitány hiába akart kezest állítani érte, Gregoróczy Batthyányi döntését kérte, mondván, ha a zászlótartó ártatlan a löporral való visszaélésben, a „törvény” után is elmehet.⁶⁰ A német katona feletti rendelkezés ritka eseménynek számít, az pedig majdnem biztos, hogy az esetleg lefolytatott eljárás a főkapitány jóváhagyása esetén sem tartozhatott kizárólag az egerszegi vicekapitány jogkörébe.⁶¹

Keglevich vicegenerális gyakori távollétei alatt, a fegyelmi ügyek mellett helyettesének egyéb parancsnoki elfoglaltságai is akadtak a zalaegerszegi végvár életének irányításában. (Gregoróczynak egyébként ilyen alkalmakkor joga volt a Keglevichnek címzett levelek felbontására.) 1647 augusztusában Lippay Gáspár kamarai elnök – aki a fizetést a kapitányságok száma, így valószínűleg nem a katonák létszáma szerint akarta osztani – dunántúli körútját igyekezett felhasználni arra, hogy embereinek több pénzt szerezzen. Különösen rá voltak erre szorulva, mert a megáradt Zala a vár összes szénáját elvitte.⁶² Ugyanebben az időben ő készíteti el és küldi fel Körmendre az őrség összeírásait, szervezi meg a környékbeli kapitányok körmendi értekezletét. Sőt, ha Keglevich nem érne vissza időben (mária)celli útjáról, neki kell intéznie a fizetést is.⁶³

Kevesebb adat szól arról, hogy Gregoróczy milyen közelebbi kapcsolatot tudott kialakítani feletteseivel. Szolgálat vége felé a Batthyány úrfiaknak ha a kért karvalysólymot nem is tudta elküldeni, egy „jó isprimzét”, amellyel már fűrjezett, örömet adott oda.⁶⁴ Volt, hogy személyesen kereste fel Batthyányit Körmenden. Innen visszatértében, 1645 március–áprilisában történt meg vele, hogy katonáival egy Hollós közeli Vas megyei faluban beszállásolva Kun István társaival váratlanul rátört, egy szolgáját és katonáját megölték, öt lovát szerszámostól, ezüstözött fokosát háromszáz aranyni zsolddal együtt elvitték. Mikor utánuk ment, hogy számon kérje cselekedetüket, Kun felelet helyett közvetlen közelből rálőtt, de elhibázta. Majd Gregoróczy emberei többet levágtak közülük.⁶⁵

Az eset több szempontból is tanulságos. Mutatja egyrészt a tapasztalt katona veszélyhez szokottságát, amely feledteti vele a kötelező óvatosságot, mind az őrség állításában, mind saját élete kockáztatásában. (Egy, a Kun Istvánéhoz kísértetiesen hasonló szituáció okozza majd a vesztét.) Másrészt megtudhatjuk belőle, miként próbálta magát tisztára mosni ebben a szintén nem egyértelmű történetben. Arra, hogy Batthyány minapi utasításához tartotta magát, és semmilyen kihágást sem követett el katonáival, a falu bíróját hívta tanúul. Még

⁵⁸ Levele 1643. március 13-ról. MOL P 1314 No. 16751. A német katonákkal szembeni határozott fellépésre Keglevich adott parancsot Gregoróczynak távolléte idejére. *Müller* 44. o.

⁵⁹ *Müller* archontológiájában egy Voitt János Vilmos nevű német zászlótartót említ 1642–45-ből. I. m. 26. o.

⁶⁰ Levele 1642. július 12-ről. MOL P 1314 No. 16748.

⁶¹ Vö. *Pálffy* 45–64. o.

⁶² Augusztus 20. MOL P 1314 No. 16769.

⁶³ Levelei 1647. ugyancsak augusztus 20-ról és 22-ről. MOL P 1314 No. 16770., 16771.

⁶⁴ MOL P 1314 No. 16769.

⁶⁵ Levele 1645. április 6-ról. MOL P 1314 No. 16761.

júliusban is arra kérte Batthyányt, hogy adattassa vissza Kunnal lovát, baltáját és az elrabolt zsoldpénzt, nehogy az eset Ivonkutinicz óbester révén az uralkodó tudomására jusson.⁶⁶ Még a következő évben is két levélben és egy lakodalmon, 1646. február 11-én, személyesen ugyanerre kérte Batthyányt, annál inkább, mivel a generális időközben lefogatta Kunt hatalmaskodásai miatt.⁶⁷ Keglevich Péter is írt Gregoróczy érdekében egy, a történeteket vele egyezően elbeszélő, pártfogó levelet.⁶⁸ A vicegenerális többi tisztára közül a legjobb katonának tartotta helyettesét, aki őt legalább egyszer, 1643 nyarán birtokain is felkereste. Ottani hosszas tartózkodásukat egyébként megbetegedésükkel mentegették.⁶⁹ Szintén közelebbi kapcsolatukra utal Keglevich jelenléte Gregoróczy esküvőjén.⁷⁰

Ugyanebben az esztendőben, 1643. február 21-én jelentette a vicegenerális Batthyálynak, hogy Gregoróczyt – akivel rendszerint együtt étkezett a várban⁷¹ – rövid időre hazaengedte, mivel az már szüret óta nem volt otthon, és más hadnagy megfelelően tudja majd helyettesíteni.⁷² Gregoróczy akkor is gyakran kért eltávozást, amikor az egerszegi vár parancsnoki teendői reá hárultak. Ezekben az esetekben kérelmével általában előre megkereste Batthyányt, kivéve röviddel az előbb említett elmenetele után, 1643. április 27-én: „valami jószágom dolga végett haza kölletik mennem egynéhány napra, az Nagyságod parancsolatjára ismég vissza jövék, Nagyságodat kérem addig ne nehezteljen reám, azon leszek, mennél hamarébb igyekezzem megjönni.”⁷³ Gregoróczy birtok- és anyagi ügyekben való eltávozásai házasságkötése után megszorodtak. 1647. augusztus 13-án kért „licenciát” Kisasszony napi, vagyis szeptember 8-a előtti hazamenetelre, nehogy komoly kára keletkeznék, mert áprilisban eddig az időpontig adott kölcsön kamatra ezer tallért Malakóczy Miklósnak.⁷⁴ Egy nap elteltével eltávozásának szükségességét újabb fejleménnyel indokolta: „kérem mégis Nagyságodat, Nagyságod méltóztassék licenciat adni az hazamenetelemben, mert szintén most érkezék házamtul hírem, hogy a pénzt a feleségemnek Malakoczi le akarta tenni, ez én hírem nélkül föl nem vette a gazdámasszony, Malakoczi Uram ő Nagysága nem tudom mi okájért a transactionk szerint nem tartván magát a káptalanba vitte a pénzt, melyre nézve kegyelmes Uram, ha haza nem mehetek, hatalmas káromra leszen.”⁷⁵ Amint már láthattuk, éppen ezekben a napokban érkeztek fenyegető hírek a török készülődéséről, amely dolog, úgy látszik, nem kényszerítette Gregoróczyt üzleti tevékenységének mellőzésére, hasonlóan 1643 áprilisához, amikor szintén nehéz helyzetében hagyta el katonáit. Egerszegről írt, utolsó előtti ránk maradt levelében ugyancsak jószága miatt kért eltávozást: „ennek előtte régen

⁶⁶ Levele 1645. július 13-ról. MOL P 1314 No. 16762.

⁶⁷ Levellei 1646. február 2-ről és július 16-ról. MOL P 1314 No. 16763., 16764.

⁶⁸ Keglevich Péter Batthyány Ádámhoz. Zalaegerszeg, 1645. április 6. MOL P 1314 No. 24835.

⁶⁹ Keglevich Péter levelei Batthyány Ádámhoz. Zalaegerszeg, 1644. március 12., Lodor, 1643. július 16., 23. MOL P 1314 No. 24816., 24791–24792.

⁷⁰ *Deák* 245. o.

⁷¹ MOL P 1314 No. 24774.

⁷² Levele Batthyány Ádámhoz. Zalaegerszeg, 1643. február 21. MOL P 1314 No. 24768.

⁷³ MOL P 1314 No. 16753.

⁷⁴ MOL P 1314 No. 16767.

⁷⁵ MOL P 1314 No. 16768.

az szegény atyám vetett volt néminemő jószágunkat zálogban Patachith János Uramnak esztendeig. Most azon jószágunkat én ki akarván váltani, az meg nevezett summát lefizetvén Patachith Uramnak, nem akarta levalni néminemő álnok practikai miatt, kire evokálnom kívántatott ad sedem futuram Comitatus Varasdiensis, melynek praedeterminált napja leszen 16 Martii. Minek okáért, mivel igen nagy káromra esnék, ha azon napon praesens nem lehetnék, könyörgök Nagyságodnak, mint kegyelmes Uramnak, méltóstassék (!) Nagyságod eleresztetni, hogy azon praefigált napon jelen lehetvén kárban ne essem, és azon jószágomhoz fölszabadulhassak, mennél hamarébb dolgaimat végezhetem, nem készem, (!) hanem sietséggel visszafordulok, és Nagyságodnak szolgálatjára futva késs (!) leszek.”

Szredicskói várkapitány

Ha konkrétan nem is e fenti eset okozta, bár ez sincs kizárva, de minden bizonnyal hasonló problémák miatt válhatott meg Gregoróczy György még 1648 során a magyarországi katonáskodástól, és vállalta el a birtokaihoz közelebb eshető szredicskói vár kapitányságát. Feláldozva ezzel karrierjét, hiszen Szredicskó a korban semmivel sem lehetett jelentősebb erősség, mint Pokupszko, ahonnan hat-hét évvel korábban Egerszegre előrelépett. Ugyan más jel nem utal arra, hogy a Zala mentét el kellett volna hagynia, az bizonyos, hogy új helyét csupán jobb híján vállalta el, avégből, hogy gazdálkodását zavartalanabban folytathassa. Korábban tudniillik, az életrajzi adatai okán már többször idézett kérvényében, a Ztankováchky Gáspár halálával megüresedett kőrösi királyi vár vicekapitányságáért fordult III. Ferdinándhoz. Vagyis eddigi állomáshelyéhez hasonló jelentőségű, ám birtokaihoz közelebb fekvő posztot kívánt a maga számára megszerezni. Kérdés, hogy mikor. Felterjesztésének keletkezését Draskovich János nádorkénti említése révén 1646. szeptember 25. és 1648. augusztus 8. közé tehetjük.

További behatárolást tesz lehetővé Szakmárdi János ajánlása, aki az irat hátoldalára mint a horvát-szlavón rendek követe írta rá nevét, és egész Horvátország nevében ajánlotta az új hivatalra.⁷⁶ Ő Draskovich nádorsága idején az 1646–1647. évi országgyűlésre nyert követi megbízatást.⁷⁷ A még pontosabb keltezés Keglevich Péter 1646. november 29-i levele alapján valószínűsíthető. A vicegenerális ebben arról panaszkodott Batthyánynak, hogy egy hadnagya sincs már, mert Törjék Miklós útközben hirtelen megholt, Gregoróczy pedig – írja – „úgy remélem, hogy búcsúsott (!) volna oda föl”.⁷⁸ Eszerint elképzelhető, hogy a vicekapitány személyesen igyekezett utána járni a

⁷⁶ Maiestati Vestrae Sacratissimae, Nomine quoque Regni Sclauoniae perquam humillime commendatur intronominatus supplicans, veluti militaris et Benemerita persona, per me Magistrum Ioannem Zakmardj veluti Ablegatum eiusdem Regni Sclauoniae Nuncium. MOL MKL A 97 7. cs. fól. 265v.

⁷⁷ Zakljucci Hrvatska Sabora. I. 1631–1693. (Prothocolla generalium Congregationum statuum et ordinum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae) Szerk. Josip Buturac, Mirko Stanisavljevic, Ranko Sucic, Vesna Sojat, Bartol Zmajic. Zágráb, 1958. 183. o.

⁷⁸ MOL P 1314 No. 24885. Keglevich Gregoróczy helyére kifejezetten olyan nemest keresett, akinek birtokai közel fekszenek Egerszeghez, és így azok igazgatása nem akadályozhatja munkáját. Ezt Gregoróczy régi cimborájában, Kerpachich István személyében találta meg, akinek Haditanács általi kineveztetésére Batthyányt kérte meg. Kerpachich Gregoróczy Pozsonyból való vissztérte után Törjék helyére került, többször helyettesítette is barátját távollétei alatt, azonban csak hősünk végleges távoztával lépett az ő, majd Keglevich helyébe. Müller szerint Törjék 1657-ig, Kerpachich 1636-tól szolgált Egerszegen. I. m. 26. o.

kőrösi hivatalnak, és maga vihette fel folyamodványát. Hogy hová? A legvalószínűbb, ugyancsak az országgyűlési követ ajánlása miatt, (akinek szereplése egyúttal kizárja egy esetleges királyi tanácsbeli véleményezés lehetőségét) az országgyűlés helyszínére, Pozsony. A számos további támogató aláírását kérvénye hátuljára szintén így tudta leginkább begyűjteni.

Az ajánlók személye Gregoróczy kiterjedt főúri kapcsolatait mutatja. Köztük van természetesen Batthyány Ádám, aki mint számára optime notus, vagyis igen jól ismert személyt javasolta. Továbbá korábbi előjárója, Draskovich nádor, valamint Wesselényi Ferenc, Zrínyi Péter, Mikulich Tamás. Ez utóbbi adta a leghosszabb ajánlást, és az újonnan hozott tartománygyűlési határozat értelmében érvként hozta fel mellette, hogy a német főkapitány alatt horvát legyen a helyettes, a Győrben bevált szokás mintájára – fűzhetjük hozzá.⁷⁹ A legfeltűnőbb azonban, hogy Zrínyi Miklós, aki pár évvel később mint bán Szredicskóban felettese, majd özvegyének fő pártfogója lesz, nem szerepel a névsorban. Pedig ekkortájt Pozsonyban tartózkodott,⁸⁰ és személyesen ismerte Gregoróczyt. Talán katonai tapasztalatait becsülhette meg, amikor korábban saját esküvőjére is meghívta.⁸¹ Lehet, hogy már ekkor saját szolgálatában akarta látni? Nem tudhatjuk. Mindenesetre Gregoróczy nem került Kőrösre, hanem, mint fentebb láthattuk, tovább szolgált Egerszegen. Hogy ilyen széles pártfogói körrel miért utasíthatták el „pályázatát”, nem sikerült kideríteni. Olyan ügyleteiről, amelyek nem a legkedvezőbb színben tüntethették fel Bécs szemében, csak későbből szólnak források.

1649 novemberében ugyanis Johann Kusinich ezredes már mint szredicskói kapitányt vádolta be az udvarnál Gregoróczyt. Panasza szerint még 1639-ben, a bajor választó alezredeseként arra adott megbízást és ezzel együtt jelentős összegű pénzt neki és Kerpachich Istvánnak, hogy Horvátországban lovas csapatokat toborozzanak.⁸² A feladatot Gregoróczy huszonnyolc, Kerpachich harminckét lovas híján teljesítette, a hiány két hónapon belüli pótlására pedig 1643-ban írásbeli kötelezettséget vállaltak. Kusinich szerint ennek nem tettek eleget, ezért azt kérte az uralkodótól, hogy – mivel tudomása szerint Gregoróczy Zrínyi Miklós, Kerpachich pedig Batthyány Ádám beosztottja –, hagyja meg nekik, hogy kényszerítsék alárendeltjeiket mulasztásuk pótlására.⁸³ Ugyan a kancelláriai véleményezés szerint a követelés behajtására nem ez a megfelelő út, III. Ferdinánd december 10-én mégis ráírt Zrínyi Miklósról és Batthyányra, és a történeteket ismertetve utasította őket tisztjeik megrendszabályozására.⁸⁴

⁷⁹ Maiestati Vestrae Sacratissimae humillime commendo praesentem supplicansem, Est denique persona bene merita, fuit in exercitu Maiestatis Vestrae Sacratissimae, gessit officia militaria in confinibus, et actu probavit se esse militem, Cum et alias in eodem Confinio Crisiensi Supremus Capitaneus sit Germaniae nationis, ut sit Vicecapitaneus Indigena eiusdem Regni et leges dictant. MOL MKL A 97 7. cs. fol. 265v.

⁸⁰ *Klaniczay Tibor*: Zrínyi Miklós. 2. kiad. Budapest, 1964. 330. o.

⁸¹ Gregoróczy György Batthyány Ádámhoz. 1646. július 16. MOL P 1314 No. 16764.

⁸² Az efféle toborzás nem számított rendhagyónak. Például Keglevich Péter 1632. február 11. és április 12. között egy teljes ezredet fogadott fel birodalmi szolgálatra, igaz, császári megbízatásból. *Deák* 241. o.

⁸³ Levelének kivonata és kancelláriai véleményezése: MOL MKL A 33 Fasc. 13. No. 183. Proposita 1. Dec. Anni 1649.

⁸⁴ Mandátumának fogalmazványa: MOL MKL A 35 No. 429. Anni 1649. A csupán itt szereplő 1639-es évszámból lehet következtetni Gregoróczynak a nyugati hadszíntérről való visszatérésére.

Két évvel később, 1651. október 31-én az uralkodó a fentebb említett Patachich János-féle, zadrovci birtok kapcsán hozott legfelsőbb fokon ítéletet Gregoróczy ellenében. Az oklevél tanúsága szerint, Gregoróczy korábban ismertetett elmondásával ellentétben a birtokot nem Patachich, hanem Gregoróczy Ferenc, György apja vette bérbe, így a zálog lefizetése után az ismét a Patachichokat illette meg. Emellett királya a császári káptalan iratainak meghamisítása miatt is elmarasztalta.⁸⁵

Szintén szredicskói kapitány korában folyamodott a felesége apja, Zabóky Baltazár által elidegenített zabóki birtok adományozásáért. Kérvényét a magyar kancellária nem utasította el, ám további információk beszerzését tartotta szükségesnek Varasd vármegyétől.⁸⁶

A büntett

Gregoróczy az 1640-es évek végétől a jelek szerint a katonai tevékenységéről a gazdálkodásra helyezte át a hangsúlyt. Birtokszerző és pénzkölcsönző tevékenysége során került üzleti kapcsolatba a hasonló ügyletekkel foglalkozó Petrichevich Ferencsel, aki házassága révén a szredicskói várkapitány volt felettesének, Keglevich Péter vicegenerális testvérének, Miklósnak volt a veje. Hogy kapcsolatuk nemcsak egyszeri, végzetes alkalomra korlátozódott, azt Gregoróczy tanúi aláírása mutatja Petrichevichnek egy 1652. április 19-én, Mikulich Györggyel kötött szerződésén.⁸⁷ Így Gregoróczy tényleg semmi rosszra sem gondolhatott 1652 júniusában, amikor immár az utolsó zálogszerződés eredményeképpen újabb birtokot nevére író szolgabíró eltávoztával váratlanul betoppant néhány társával üzletfele, Petrichevich Ferenc. Gregoróczy, a tapasztalt, sok meleg helyzetet (közülük egyről imént olvashattunk) megélt katona olyannyira gyanútlan volt, hogy – semmitől sem tartva, különösen nem a hozzá képest tapasztalatlanak tűnő üzlettársától – miközben egy kertben sétálgatott, még fegyverzetét is levetette magáról, bár felesége elmondása szerint közben egy botra támaszkodott. A folytatás korántsem volt ennyire békés. Petrichevich számonkérő szavaira, hogy mit keres ott, Gregoróczy, a szredicskói királyi vár kapitánya igaza teljes tudatában válaszolta, hogy tudja ő jól, hogyan és miért lettek elzálogosítva ezek a javak, és így van neki ott keresnivalója éppen elég. Ám ha Petrichevich nem hajlandó átengedni számára a kijelölt birtokokat, adja vissza a kölcsönkért pénzt, őt pedig hagyja békében elmenni onnét. A válasz nem tetszett a bandája közepén álló Petrichevichnek; pisztolyt rántott (amely ólomgolyóval már előre meg volt töltve), és közvetlen-közelből a fegyvertelen Gregoróczyra lőtt. Vélhetően elhibázhatta,

⁸⁵ Az ítéletlevél fogalmazványa: MOL MKL A 35 No. 462. Anni 1651.

⁸⁶ Gregoróczy felterjesztésének kivonata és a kancelláriai opinio: MOL MKL A 33 Fasc. 11. No. 98. Anni 1647. (!) Az iratot tartalmazó füzetre már a kancelláriai regisztrátor rávezette, hogy 1647-nél későbbi lehet. Azonban a pontosabb datálásra közelebbi támpontot egy környező kivonat sem nyújt. Gregoróczy viszont itt már szredicskói kapitányként szerepel: „Capitaneus Praesidii Zredischko in Croatia”.

⁸⁷ MOL MKA E 201 Fasc. 1. No. 235.

mert – miként Zrínyi levelében és az özvegy panaszában olvashatjuk – gyorsan egy másik fegyvert ragadott meg, és azt is elsütötte. Súlyosan ekkor sem tudta megsebesíteni. Az áldozat menekülni próbált, ám hasztalan. Petrichevich társaival rárontott, és „a számos sebtől vérzőt, tekintet nélkül Istenre, emberre, könyörületet nem ismerve elemésztette és darabokra vagdalta”. Az özvegy szerint a haldokló hiába könyörgött, azt sem engedték meg neki, hogy meggyóhasson s hogy a bűnbocsánat szentségében részesüljön. Petrichevichék gonosztették megkoronázásaként a balkáni rablógyilkos hagyományoknak megfelelően a holttestet levetkőztették, ruháit, tárgyait, a nála lévő iratokat elvették és szétszórták egymás között. Mindezt pro beneficio, „jótéteményéért” cserébe kellett Gregoróczynak elszenvednie, hallhatjuk ki özvegye soraiból a panaszos szemrehányást.⁸⁸

Az ítélet

Eddig a történet. Csupán a tetthely ismeretlen még, és az, vajon Zrínyi, illetve az özvegy honnan szerezhették a gyilkosságra vonatkozó értesüléseiket. Nemkülönbön joggal érdekelhet minket, mi lett a gyilkos sorsa.

Az események kezdetének elbeszélésekor ugyan megpróbáltuk legalább azt kideríteni, melyik megyében feküdhettek az újonnan szerzett birtok, azonban a szereplők személye, életútja hosszas kerülőre kényszerített bennünket. Ezek ismeretében a kérdés most már könnyen megválaszolható. A helyszín a magdalevichi, pontosabban maruseveci várhoz tartozó, ezerötszáz forintot érő Varasd közeli Cerje Nebojse volt. Ez a birtok az 1640-es években még a Petrichevichek tulajdonát képezte, később, mint Gregoróczy szerzeménye, az ő örököseit illette meg.⁸⁹

S valóban, a király Varasd vármegyét szólította fel 1652. július 30-án, mint első fokon eljárni köteles hatóságot a szándékos emberölés esetében érvényes törvények maradéktalan alkalmazására, minthogy a gyilkosság e megye területén történt.⁹⁰ A királyi döntést már a kancellár véleményezése is megelőlegezte, amely teljes mértékben hitelt adott az özvegy és Zrínyi felterjesztésének. A bán az özvegyhez hasonlóan a tettes és társai példás megbüntetését követelte, régebbi dekrétumokra és a Tripartitum-ra hivatkozva arra kérte az uralkodót, hogy a hasonló esetek megakadályozása és az elrettentés érdekében, a lefolytatandó eljárás végén ne éljen kegyelmezési jogával.⁹¹ A kérésnek III. Ferdinánd –

⁸⁸ A forrásokra lásd a 2. sz. jegyzetet.

⁸⁹ Vö. a 13. és 20. sz. jegyzetekkel. Cerje Nebojse Varasdtól dél-nyugatra, mintegy 15 km-re található. Vö. Gerog Heller: Comitatus Varasdiensis. (Veröffentlichungen des Finnisch–Ungarisch Seminars an der Universität München. Serie A Band 8) München, 1977. 24–26. o. és térképmelléklet.

⁹⁰ Az uralkodói mandátum fogalmazványa: MOL MKL A 35 No. 268. Anni 1652.

⁹¹ Az idézett cikkelyek szövege, amelyek a szándékos emberölésben vétkesek számára megtagadandó királyi kegyelemről, illetve a királyi kegyelem hatályáról és a főbenjáró ítélet következményeiről rendelkeznek: Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvényczikkek. Szerk. Nagy Gyula, Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen. Budapest, 1894. 446–448. o. (Mátyás király 1486. évi dekrétuma), 534. o. (II. Ulászló 1492. évi dekrétuma); Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvényczikkek. Szerk. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen. Budapest, 1899. 504. o.; Magyar Törvénytár. Werbőczy István Hármaskönyve. Szerk. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen. Budapest, 1894. 324–326., 130–132. o. A korban érvényes ítélkezési és fellebviteli gyakorlatot áttekinti és tömören ismerteti: Bónis György, Degré Alajos, Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. 2. bővített kiadás. Zalaegerszeg, 1996. 83–84., 157–189. o. A horvátországi gyakorlatra, az együttes kongregációk és a bánai ítélőszék működésére: 137–138. o.

erre utal gyors intézkedése – talán eleget tett volna, ha lehetősége nyílt volna rá. Az ügy azonban ezen a szinten már nem került eléje. Petrichevich megmenekült a büntetés alól, hiába tett bizonyosságot ellene maga Zrínyi is. Perét vélhetően már a báni ítélőszék sem tárgyalta. A miérett illetően, mivel a varasdi közgyűlési jegyzőkönyvekbe nem sikerült betekintést nyerni,⁹² feltételezésre kell hagyatkoznunk. Elsősorban nem a korbelt magyar (horvát) igazságszolgáltatás hiányosságainak, nehézségének tulajdoníthatjuk az ítélet hiányát. Éppen ellenkezőleg, annak a gyakorlatnak, hogy kellő bizonyíték nélkül nem lehetett ilyen főbenjáró pert lefolytatni. Ha ugyanis az özvegy és Zrínyi beszámolóját teljességgel hitelesnek fogadjuk el, és miért ne tennénk, akkor egyértelmű, hogy értesüléseiknek a tettesek valamelyikétől kellett származniuk, hiszen az áldozat teljesen egyedül volt, a részletekről csakis a gyilkosok tudhattak. Amennyiben az aprólékos beszámoló nem a feljelentők fantáziájának szüleménye, akkor joggal tételezzük fel, hogy az információk a cinkosok egyikétől jöhettek, aki büntetése elengedése reményében tárhatta fel az igazságot. Ez pedig esetleg a manapság a gyakorlatba visszatérő vádalku korabeli meglétére utalhat. A vármegye eljárásának eredménytelensége ennek a jogintézménynek alkalmazási hiányosságaival indokolható. A vád hiányosságaira utal továbbá, hogy Gregoróczy özvegye és Zrínyi szükségesnek tartották a történetek soron kívüli uralkodó elé tárását. A vádlók a még korántsem aktuális kegyelmi kérvény elutasításának idő előtti kérelmezésével mintha prejudikálni akartak volna. Ezek szerint konkrét bizonyítékok híján Zrínyi saját báni tekintélyét sem érezhette elégségesnek az igazságnak a büntető eljárás számára megfelelő feltárásához, és – más reális lehetőség híján – legalább ezúton akarta az özvegygel együtt a történetek hírét a legfelsőbb szintre eljuttatni. A vád ha a gyilkosságot nem is, az indíték tényét a jelek szerint sikerrel bizonyította. Ez a szolgabírói közreműködés után, még ha az áldozatnál volt iratok el is tűntek, nem lehetett különösebben nehéz. A Cerje Nebojsze-i birtok súlyos áron ugyan, de a Gregoróczy család tulajdonába került. A családfőnek azonban ezért, illetve mintegy ezerötyszáz forintjáért az életével kellett fizetnie.

Zrínyi a gyilkosság bizonyíthatatlansága miatt ragadhatott tollat 1652. július 5-én, mindössze négy nappal azután, hogy a horvát–szlavón rendek tartománygyűlése a nem mindennapi bűnesetet törvénybe foglalta. Gregoróczy halálát az elszaporodott útonállóknak tulajdonítva elrendelték, hogy a nem nemesi származású gyilkosokat és rablókat nem csak a fő- és alispánoknak, hanem ezentúl magánszemélyeknek is joga és kötelessége letartóztatni, és azonnal a törvény kezére adni. A sors furcsa fíntorának tekinthető, hogy a Zrínyi által megnevezett gyilkos származása okán ott ülhetett a tartománygyűlés padosaiban, és minden valószínűség szerint talán meg is szavazhatta a „nemtelen útonálló” ellen hozott végzést. A törvény tanúskodása a gyilkosság háttéréről ugyan nem, szándéka azonban megegyezik Zrínyi kérvényének bevallott céljával: hogy az ilyen eseteknek egyszer s mindenkorra vége szakadjon.⁹³ Hogy mindezek mennyiben járultak hozzá a közállapotok jobbulásához, azt legjobban a gyilkos sorsa példázza: miután

⁹² A MOL ezek közül csak az 1848–1849. évekből rendelkezik mikrofilm másolatokkal.

⁹³ 10. § „Occasione miserendae necis, et Jugulationis Egregii quondam Georgii Gregoroczy, ut tandem aliquando eiusmodi voluntariis homicidiis finis imponatur, conclusum est, ut Ignobiles eiusmodi, et manifesti homicidae, necnon Praedones, non solum per Comites, vel Vice Comites Comitatum, sed etiam per alios privatos captivari, et legitimis ipsorum immediatisque Superioribus, Judicibus et Comitibus, ad debitam poenam ipsi infligendam assignari possint.” *Buwarac*, etc., 1958., 180. o.

egy vissza nem térített kölcsön fejében Zrínyi 1656. augusztus 13-án parancsot adott Zágráb megyei javainak zár alá vételére,⁹⁴ majd immár saját felesége, Keglevich Katalin meggyilkolása miatt I. Lipót hűtlenség vétkébe esettnek nyilvánította, (régiesen, a nota infidelitatis nyomán „megnótázta”), s jószágvesztéssel, teljes körű vagyonekobzással sújtotta.⁹⁵ Lányától, Borbálától az immár többszörös gyilkost megfosztotta, valamint gyámjául 1659. június 14-én Lippay primás ajánlására és közbenjárására az anyai nagybácsit, Keglevich Ferenc tornai főispánt rendelte.⁹⁶

*

Zrínyi levelére rátalálva – nem lévén sem had-, sem jog-, sem gazdaságtörténész, de még Zrínyi-kutató sem – csupán a kíváncsiság ösztökélt arra, hogy ne elégedjek meg pusztá közzétételével, hanem igyekezzek a benne foglaltakról: az ügyről, annak szereplőiről, fejleményeiről minél többet kideríteni. Eme 1997 koratavaszán végzett kései nyomozás közben nyílt lehetőség egy olyan egyedinek mondható végvári katonai középkarrier felvázolására, amelynek fő sajátosságát ugyanannak a tisztnak mindkét védelmi rendszerben, úgy a horvát mint a magyarországi végeken végzett szolgálati tevékenysége adja, s amelyet még tovább színesít a birodalmi háborúban való részvétele. Gregoróczy katonai pályájának kirajzolódó fordulta, vagyis az, hogy a kőrösi vicekapitányságra tett meddő próbálkozás, majd a családalapítás után indulásához hasonlóan szintén egy jelentéktelenebb vár élén találjuk, azt példázza: amennyiben hosszú távra nem sikerül a családi és magánéleti szempontokat összhangba hozni a katonai pálya követelményeivel, egy tehetősnek mondható, középvezetői beosztásban működő nemes esetében óhatatlanul az utóbbi láthatja ennek kárát. Zrínyi alá már életének ebben a szakaszában került, mint a szredicskói várba vezényelt báni katonaság parancsnoka. Zrínyi nem csak mint beosztottjának, hanem mint egykor saját esküvőjére is hivatalos, környezetéhez tartozó – Gregoróczy utóda a szredicskói vár élén Zrínyi bizalmasa, a halálánál is jelenlévő Gusich Miklós lett⁹⁷ – emberének haláhirét jelentette uralkodójának azt az eseményt, amelynek visszhangját mi sem mutatja jobban, mint az,

⁹⁴ MOL MKA E 201 Fasc. 2. No. 191.

⁹⁵ „...idem [Franciscus Petricheuich] nescitur quo ausu temerario ductus, Dei et hominum timore postposito et Patriae Legibus vilipensis Generosam ac Magnificam quondam Catharjnam Keglevich, alias Consortem suam autoritate propria nefarie interfecisse, manusque suas impias coniugali sanguine commaculasse, ac per hoc iuxta Leges et Decreta Regni nostri Hungariae Notam perpetuae infidelitatis, amissionemque universorum Bonorum suorum mobilium et immobilium defacto incurrisse dignoscitur...” MOL MKL A 57 vol. 12. fol. 222.–223.

⁹⁶ MOL MKL A 57 vol. 12. fol. 278–279.

⁹⁷ Gusichot, mint szredicskói kapitányt, Zrínyi saját kezűleg írt, datálatlan horvát nyelvű levelében „kapitányom”-ként (Moi kapitane) szólítja meg. A MOL Acta Diversarum Familiarum (E 200) 72. tételéből az akkori Jugoszláviának kiszolgáltatót irat filmmásolata; MOL Mikrofilmtár 5219. doboz, fol. 141–142. A levél nyomtatott kiadását, fordítását és kiadatlan voltát kifejtő rövid magyarázatot l. *Kiss Farkas Gábor: Zrínyi-levelek és dokumentumok. Első Közlés. Az ELTE Bölcsészettudományi Kara Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének Textológiai Füzetek 4. Csillag István, Nagy Levente, Orlovsky Géza közreműködésével szerkeszti Kovács Sándor Iván. (Klny. az Irodalomismeret 1997. 1–2. számából) Budapest, 1997. 1–2. o. és 5. jegyzet.*

hogy hatására a horvát szábor a nemesi szolidaritás sajátos példaképeként külön törvényt alkotott a rablógyilkosságok megfékezésére.

FÜGGELÉK

Zrínyi Miklós III. Ferdinándhoz

Csáktornya, 1652. július 5.

(MOL A 33 Fasc. 16. ad No. 44. fol. 269r–270v.)

Sacratissima Caesarea, Regiaque Maiestas, Domine Domine Clementissime.

Ad lachrymosam Generosae Dominae Evae Zaboký, Egregii condam Georgý Greguroczý, alias Sacratissimae Maiestatis Vestrae in Praesidio Regni huius Sclauoniae Szrediský Capitanei Relictae Viduae instantiam, Capitanei eiusdem interemptionem, necemque miserabilem per Egregium Franciscum Petricheuich, Regni huius Sclauoniae Incolam, certosque complices suos praedonice, deliberatoque animo et consilio praehabito nuper illatam et perpetratam, Sacratissimae Maiestati Vestrae humillime detegere debui.

Primum itaque praefatus Franciscus Petricheuich certam non exigui momenti pecuniae summam ab eodem Capiteo mutuavit, certaue sua Bona et Iura possessionaria in hocce Regno Sclauoniae habita eidem (casu quo ipsam pecuniae summam in termino ad id praefixo sibi restituere nollet, aut nequiret, immediate post evolutionem talis termini occupanda et suo modo possidenda) obligavit et permisit. Quia vero idem Franciscus Petricheuich eandam pecuniae summam in termino ipso memorato Georgio Greguroczý minime restituit, imo nec restituere voluit, proinde idem Georgius Greguroczý, intermissis post terminum aliquot etiam septimanis, Bona ipsa sibi obligata ex parte eiusdem Francisci Petricheuich, vigore ipsius obligationis iudicialiter sibi exequi fecit, ibidemque paulisper post discessum Iudicis Nobilium, quo mediante Bona eadem apprehenderat, nihil mali sibi eventurum formidans, solus depositis etiam armis moratus et in quodam horto spatatus est; extunc Franciscus Petricheuich cum certis Complicibus et servitoribus, hominibusque suis ad id secum assumptis aderat, quaerens quid ibi ageret Greguroczý, qui respondit bene se scire, qualiter et quare Bona ista oppignorata sint, adeoque illa via habere ibi quid agere. Aut si nollet Petricheuich cedere Bonis obligatis, restitueret pecuniam mutuatam et possideret sua bona quiete, se autem libere abire permetteret abinde. Quo responso nequaquam contentus idem Petricheuich primus de medio praedonum Complicum suorum in eundem Georgium Greguroczý oneratum plumbea glante sclopum explosit ac tandem capto alio sclopo cum reliquis universis servitoribus, hominibusque et Complicibus suis ad id convocatis, ibidemque existentibus, violentia et armata manu in ipsum Georgium Greguroczý inermem penitus, fugamque capessere nitentem irruit, ibidemque eundem innumerabilibus pene sibi vulneribus inflictis, Divino et humano respectu postposito, miserabiliter interemit, dilaniavit, interimque et dilaniari fecit, vestimenta quoque singula de eodem taliter occiso distrahi, resque alias eodem secum allatas afferri et pro se, suisque converti curavit, ubi inter reliqua certae etiam litterae, sive litteralia instrumenta ipsius Greguroczý ad manus eiusdem Francisci Petricheuich devenerunt.

Unde Maiestati Vestrae Sacratissimae humillime supplico, quatenus ipsum Franciscum Petricheuich, veluti publicum et deliberatum homicidam ac Praedonem benigna sua ac Regia Gratia iuxta titulum 59. primae partis Decreti Tripartiti et 57. secundae partis Tripartiti ac etiam articulos Ferdinandi Imperatoris 63. et 38. Anni 1563., item articulum

82. Vladislaj Regis Decreti 1., necnon Matthiae Regis Decreti 6. articulum 51. minime protegere, consequenterque cursum et Terminos Iuris ordinarios, quibus contra tales publicos malefactores proceditur, impedire; verum in casu instantiae suae ad ordinarium Iuris Forum et Processum Regni istius Sclauoniae ipsum gratiose relegare et remittere dignetur; ne sub praetextu talis impetrabilis Gratiae plura etiam per quoscunque in hoc Regno homines deliberata eiusmodi homicidia et praedonia ulterius augeantur; quinimo patratores talium facinorum per eos, quorum interest, indilate iudicentur ac etiam legitime condemnati debitae quoque executioni demandentur.

In reliquo Vestram Sacratissimam Maiestatem diu foelicissime ac gloriosissime triumphantem regnare cupio.

Datum Chyaktorniae, die 5. Mensis Iulii, 1652.

Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestatis Vestrae

Servus humillimus,

[s. k.:]

C Nicolaus a Zrin

[*Kíviil.*:]

Sacratissimae Romanorum Imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. Regiae Maiestati, etc. Domino, Domino Clementissimo.

[*P. H.*]